

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ, КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ, ФІЛОСОФСЬКІ ТА ПОЛІТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

УДК 343.13

DOI: 10.31733/17-03-2023-49-51

Лариса НАЛИВАЙКО

професор кафедри
загальноправових дисциплін,
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України

Марина ВОЙТЮК

аспірант кафедри кримінального процесу
та стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,

ОСОБЛИВОСТІ НАУКОВО-ПРАВОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ: ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ

Україна – це правова, демократична держава з європейським майбутнім. Наразі наша держава демонструє прагнення та рішучість жити за європейськими стандартами, але чи їй це вдасться покаже час. Влітку, минулого року, відбулася історично важлива подія для України, а саме нами отримано статус кандидата в Європейський Союз, проте, щоб стати повноцінним членом ЄС наша держава має провести декілька важливих реформ, зокрема підготовка нових нормативно-правових актів.

Підготовча робота з розробки нормативно-правового акту (далі – НПА) є досить відповідальною та складною діяльністю, в процесі чого застосовуються не тільки теоретичні напрацювання, а й практичний досвід. Для того, щоб нормативно-правовий акт не суперечив нормам національного та міжнародного законодавства виникає необхідність у проведенні правової експертизи. Метою проведення правової експертизи нормативно-правових актів є забезпечення єдності правового поля, прийняття органами державної влади нормативно-правових актів, які не суперечать Конституції України, підготовка пропозицій щодо усунення невідповідності нормативно-правових актів Конституції та попередження виникнення юридичних колізій. На законодавчому рівні на сьогодні не існує поняття «правової експертизи», а тому звертаємо увагу на доктринальне визначення.

В юридичній енциклопедія під поняття експертиза розуміють вивчення, перевірка, аналітичне дослідження, кількісна чи якісна оцінка висококваліфікованим фахівцем, установою, організацією певного питання, явища, процесу, предмета, тощо» [1].

Деякі науковці під поняттям «правова експертиза» розуміють дослідження, що проводиться експертом на підставі рішення або за дорученням уповноважених на те осіб, або без такого, але через пряму вказівку нормативно-правових актів, засноване на застосуванні спеціальних знань із метою використання його результатів в юридичній діяльності та яке полягає у наданні документа у формі висновку цієї експертизи [2].

Вагомий внесок у розвиток поняття «правова експертиза нормативно-правових актів» зробив Т. Дідич, який правову експертизу проєктів нормативно-правових актів розглядає як спеціальну аналітичну діяльність, що проводиться на різних етапах нормопроекування спеціальними суб'єктами, основним призначенням якої є надання об'єктивної оцінки ступеню відповідності проєкту нормативно-правового акта чинному законодавству, компетенції правотворчого органу, формі юридичного документа, правилам юридичної техніки, вимогам структурної побудови нормативно-правового акта [3].

Науковці стверджують, що саме правова експертиза має дати оцінку відповідності проекту нормативно-правового акта сучасним досягненням вітчизняної та зарубіжної правової науки та юридичної практики, узгодженості положень проекту акта іншим правовим актам, визначити його соціальну та економічну доцільність, наслідки його реалізації [4].

На законодавчому рівні для визначення порядку проведення правової експертизи проектів нормативно-правових актів у 2000 році Міністерством юстиції України розроблено Методичні рекомендації щодо проведення правової експертизи проектів нормативно-правових актів [5].

Дані рекомендації окреслюють особливості науково-правової експертизи НПА, що ставить перед собою основні завдання:

- визначення ступеня відповідності правових приписів об'єктивним та суб'єктивним закономірностям, притаманним суспільним відносинам, що становлять предмет регулювання даного нормативно-правового акта;
- врахування попередньої та поточної практики нормативного регулювання даної або аналогічної сфери суспільних відносин в Україні та за кордоном;
- максимальне залучення та використання в експертному дослідженні наявної наукової інформації, статистичних та інших даних, докладне обґрунтування положень, що наводяться;
- прогнозна оцінка можливих наслідків реалізації майбутнього акта, ступеня та характеру його можливого впливу на соціально-економічні відносини, що становлять предмет правового регулювання;
- проведення в разі необхідності спеціальних досліджень з найбільш складних питань або з питань, щодо яких відсутня відповідна науково підтверджена інформація [5].

Науково-правова експертиза включає проведення як одноособово так і групою експертів. Методичні рекомендації виділяють такі методи проведення групою науково-правової експертизи як опитування експертів за спеціально розробленим переліком питань або анкетою. Опитування допомагає використати знання і досвід фахівців безпосередньо, без проміжних стадій накопичення та аналізу необхідного інформаційно-довідкового матеріалу. Експертне опитування має проводитися спеціальною групою фахівців, які здійснюють відбір експертів, розроблення переліку питань або анкети, проведення опитування та узагальнення отриманих результатів. На кожному з етапів цієї роботи необхідно дотримуватися певних науково-обґрунтованих процедурних вимог щодо кількості та відбору експертів, надання їм відповідних матеріалів для оцінки, підрахунку результатів опитування [5].

Юридична практика свідчить про зростаючу роль та важливість науково-правових експертиз при захисті прав та інтересів учасників правовідносин у суді. Це є необхідним саме тому, що науково-правова експертиза надає суду перспективи більш ефективно та системно використовувати норми матеріального та процесуального права при вирішенні судових спорів.

Однією з основних проблем, які зустрічаються на практиці, незважаючи на їх обов'язковість, залишається несумлінне ставлення суб'єктів нормотворення до вимоги щодо подання до Міністерства юстиції проектів нормативних актів на експертизу щодо їх відповідності міжнародному та національному законодавству. Наприклад, уповноважені суб'єкти не подають НПА на експертизу щодо їх відповідності Конвенції та практиці Європейського суду. З того моменту як Україна стала повноправним членом Ради Європи та ратифікувала Конвенцію про захист прав та основоположних свобод й взяла на себе обов'язок виконувати рішення Європейського Суду з прав людини, а тому не вправі ігнорувати рішення Європейського суду, зокрема, не вживаючи заходів щодо зміни національного законодавства, визнаного Європейським судом таким, що не відповідає Конвенції, оскільки процес виконання Україною рішень Європейського суду знаходиться на постійному контролі в Комітеті Міністрів Ради Європи.

Отже, боротьба за незалежність та територіальну цілісність та поряд з цим євроінтеграційні прагнення стали невід'ємними реаліями сьогодення нашої країни. Відповідно питання вдосконалення нормативно-правової бази одержує нового наукового та практичного значення. Одним із способів вдосконалення законодавства можна вважати науково-правову експертизу нормативно-правових актів. Метою проведення даної експертизи нормативно-правових актів є забезпечення єдності правового поля, прийняття органами державної влади нормативно-правових актів, які не суперечать Конституції України.

1. Шемшученко Ю. С. Юридична енциклопедія. Київ, 1998. Т. 2. С. 333.
2. Юрчишин В. Д. Поняття та ознаки правової експертизи проектів нормативно-правових актів. Держава і право. 2011. № 51. С. 57-63.
3. Дідич Т. О. Нормопроекування: питання теорії та методології. К. : Вид-во Європейського університету, 2010. 160 с.
4. Перерва Ю. М. Деякі питання експертизи законопроектів в Україні. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2008. № 42. С. 166-171.
5. Методичні рекомендації щодо проведення правової експертизи проектів нормативно-правових актів (прийнято 21.11.2000 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va041323-00#Text>.

УДК 323/327+355/359

DOI: 10.31733/17-03-2023-51-53

Валентина БОНЯК

професор кафедри теорії
та історії держави і права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ЯК ОДИН ІЗ ПРИНЦИПІВ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ

У п. 3 ст. 2 Закону України «Про національну безпеку України» суб'єкт законотворчості наводить перелік основних принципів формування державної політики у сфері національної безпеки і оборони, в якому першим із них визначив верховенство права [1]. Однак законодавець обмежився лише вказівкою на цей принцип, а зміст його залишив не розкритим. З огляду на це існує нагальна потреба у доктринальному аналізі вказаного принципу.

Мета даного дослідження – розкриття змісту принципу верховенства права в аспекті формування державної політики у сферах національної безпеки і оборони України.

У попередніх дослідженнях на основі досягнень національної правової доктрини, здобутків юридичної науки держав світу, які обстоюють ідею панування права та визнання людини найвищою соціальною цінністю, а також практики рішень Конституційного Суду України та Європейського суду з прав людини нами було з'ясовано змістовне наповнення принципу верховенства права в контексті організації та функціонування органів охорони правопорядку України. Було встановлено, що його складають такі незаперечні вимоги, а саме:

– визнання пріоритетності, домінування, визначальної ролі прав людини у діяльності органів охорони правопорядку України, оскільки принцип верховенства права прямо закріплено в ст. 8 Конституції України,

– в преамбулі Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та втілено в усіх статтях цього міжнародного акта, що його зобов'язались виконувати та дотримуватись держави-члени Ради Європи;

– поширюваність пріоритетності цього принципу на діяльність усієї системи правоохоронних органів України, включно і підсистеми органів охорони правопорядку;

– правова певність, визначеність (legalcertainty) становища як посадових і службових осіб органів охорони правопорядку України, так і контрагента в особі іншої сторони правоохоронних відносин;

– обсяг будь-якого правового розсуду посадових і службових осіб органів охорони правопорядку України та спосіб його здійснення мають бути з достатньою ясністю визначені законом;

– неприпустимість затримання особи на невизначений і непередбачуваний строк, якщо воно не ґрунтується на законі чи судовому рішенні;

– наявність громадської довіри як до судів, так і до правоохоронних органів України як ефективних захисників справедливості;

– безвиняткова можливість доступу до органів охорони правопорядку України у